

numerus fixus-studierichtingen in het wetenschappelijk onderwijs, Publicatie van het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen, januari 1977.

³ Nota '*Hoger onderwijs in de toekomst*', kamerstuk 13 733, zitting 1975/1976.

⁴ Blz. 9.

⁵ Dat alle oplossingen in de ogen van de commissie schijn-oplossingen zijn, blijkt uit haar commentaar bij de motie Ginjaar-Maas (blz. 21). Zij stelt dat het ten enenmale onmogelijk is een voor alle betrokkenen aanvaardbaar selectiesysteem voor het wetenschappelijk onderwijs te ontwikkelen.

⁶ Commissie Ontwikkeling Wetenschappelijk Onderwijs, *Selectie voor en in lager onderwijs*, een probleem-analyse, Staatsuitgeverij, 's-Gravenhage 1972.

⁷ Bij het eerste advies bestond er in de commissie nog een minderheid, die koos voor loting.

⁸ De huidige wet bepaalt dat het College van Bestuur een beredeneerde opgave doet van de capaciteit van een studierichting. Deze opgave is vaak een onderwerp van strijd tussen de studierichting en het College van Bestuur. Vervolgens vergelijkt de Academische Raad de verschillende opgaven met een aantal daarvoor ontwikkelde gemeenschappelijke en openbare maatstaven. Dit leidt soms tot afwijkende capaciteiten. Tenslotte beslist de Staatssecretaris bij zijn openbare maatregel van bestuur over de capaciteit. Soms wijkt dit af van de capaciteiten, opgegeven door de instellingen of Academische Raad.

Bovendien, wat stelt men zich voor bij vaste en openbare maatstaven, als de relevantie en het gebruik van deze maatstaven nauw verweven is met het onderwijs- en onderzoeksbeleid van de studierichting?

⁹ Hofstee en Trommar hebben op verzoek van de adviescommissie een onderzoek verricht naar de meningen van zesde-klassers V.W.O. m.b.t. selectie- en lotingsprocedures. De verschillen tussen de antwoorden op de open vraag en op de gesloten vraag (16 % resp. 44 % van de ondervraagden waren voor gewogen loting) wijzen op een van de methodologische bezwaren tegen opinie-onderzoek.

Hofstee gaat in zijn recente artikel (methodologische notities naar aanleiding van een enquêteonderzoek naar meningen van VWO-eindexaminandi over selectie en loting) in het maant-nummer van het Tijdschrift voor Onderwijsresearch ondanks de titel op deze methodologische bezwaren tegen opinieonderzoek niet in. Uit dit artikel blijkt wel duidelijk dat de vraagstelling en de gelegenheidssteekproef van de enquête voorwerpen van onderhandelingen waren binnen de commissie (blz. 92). De commissie poogde dus ook hier de rol van een politieke commissie te spelen. De tegenstelling, die Hofstee aan het eind van zijn artikel construeert tussen wetenschap als speurtocht naar een bovenpersoonlijke

waarheid en wetenschap als manier om redelijke mensen tot andere gedachten te brengen, is een valse tegenstelling. Wetenschap is een manier om redelijke mensen tot mogelijk andere gedachten te brengen, omdat in de wetenschap getracht wordt een bovenpersoonlijke waarheid gezamenlijk te formuleren. Zodra dit laatste niet meer gebeurt wordt wetenschap manipulatie.

H. M. Jolles:

Maatschappelijk gericht onderzoek ? Het BWA-VWO-plan

Volgens berichten in enkele bladen hebben de Bond van Wetenschappelijke Arbeiders (BWA) en het Verbond van Wetenschappelijke Onderzoekers (VWO) de idee ontwikkeld om te komen tot oprichting van zogenaamde Instituten van Maatschappelijk Gericht Onderzoek (IMGO's). Het FNV en Minister Trip van Wetenschapsbeleid zouden hierop al positief hebben gereageerd. Dat doet de vraag rijzen, om wat voor nieuw type instelling en wat voor type onderzoek het hier eigenlijk gaat.

Dergelijke instituten, aldus nog steeds de mededelingen in de pers, zouden wetenschappelijk onderzoek en wetenschappelijke kennis bruikbaar en toegankelijk moeten maken voor groepen als vakorganisaties, huurdersverenigingen, actiegroepen en dergelijke groepen. Tot nu toe, zo wordt gesteld, was deze kennis in handen van het bedrijfsleven, waardoor wetenschappelijk gefundeerde oppositie door de belangenbehartigende organisaties schier onmogelijk was. Daar komt bij, dat dergelijke kennis, waarover overheid en bedrijfsleven de beschikking

Prof. Dr. H. M. Jolles (1928) is hoogleraar Sociologie aan de Universiteit van Amsterdam. Publiceerde recentelijk onder meer *De poreuze democratie* (Alphen aan den Rijn, 1974) en *Sociologie van de participatie* (Alphen aan den Rijn, 1972). Zal binnenkort publiceren *Het hinderlijk ambacht, een sociologie van de kritiek*.

Adres: Kraayveld 27, Badhoevedorp, tel. 02968-4839.

hebben, in de regel tot stand is gekomen in antwoord op vragen uit die kringen. Deze vragen zijn echter lang niet altijd dezelfde vragen als de vragen, die zouden voortvloeien uit de problematiek van werknemers en burgers. Met openbaarmaking van bestaande kennis zou men overigens, zo erkennen de beide organisaties, al een eind in de goede richting komen, al lost dat zeker niet alle problemen op dit terrein op, aldus BWA en VWO.

Het zal zonder meer duidelijk zijn, dat het hier om belangrijke zaken gaat. Zaken, die niet alleen vele groepen en organisaties aangaan, maar waarbij ook belangrijke kwesties in het geding zijn. Dat maakt het op zijn minst verantwoord om op deze materie nader in te gaan. Waar gaat het precies over?

Als ik de hier aangehaalde berichten goed begrijp, is er niet één probleem aan de orde maar een reeks vraagstukken, die weliswaar zekere samenhang vertonen, maar in een beoordeling wel goed dienen te worden onderscheiden. Allereerst gaat het om problemen van wetenschappelijke kennis, waarbij op zijn minst zijn te onderscheiden: (1) de vraag naar nog niet geproduceerde kennis, omdat de daartoe leidende vragen niet worden gesteld; (2) de vraag naar de toegankelijkheid van wel beschikbare kennis voor derden, en (3) de vraag naar de bruikbaarheid van dergelijke wetenschappelijke kennis voor de behartiging van belangen van bepaalde groepen. Verder is er, als een min of meer afzonderlijk vraagstuk, (4) de kwestie van het oprichten van nieuwe instituten en hun mogelijke taak of taken. De kwestie van de IMGO's is niet los te zien van het antwoord dat men op deze verschillende vragen meent te moeten geven. Ik wil ze in het kort nalopen in de volgorde waarin ze hier zijn genoemd.

(1) *Niet gestelde vragen.* BWA en VWO hebben natuurlijk gelijk als ze stellen, dat veel wetenschappelijke kennis het direct gevolg is van gerichte vragen en dat dan ook geen gegevens beschikbaar komen op vragen die niet gesteld zijn en tot onderzoeksopdrachten hebben geleid. Hierbij moet men echter minstens drie restricties maken. In de eerste plaats is bij veel wetenschappelijke gegevens de aansluiting van gestelde vragen en door onderzoek verkregen informatie niet zo strict als in deze opmerking ondersteld wordt. Vaak is de aangedragen kennis óf niet duidelijk een antwoord op gestelde vragen óf ze is voor meer dan één type vragen hanteerbaar. Dat wil dus zeggen, dat men de zaken onnodig ver-

simpelt door te menen, dat de vragenstellende partij wetenschappelijk aan zijn trekken komt en de andere niet. In de tweede plaats is er niet alleen kennis die door vragen van belanghebbende instanties wordt uitgelokt, doch ook tal van onderzoek dat in meer verwijderd verband staat tot dergelijke doelgerichte vraagstellingen, bij voorbeeld allerlei universitair onderzoek of onderzoek dat daaraan verwant is. Dit betekent, dat de partij die in de belangenconstellatie niet voldoende aan haar trekken komt, toch de beschikking kan hebben over wetenschappelijke inzichten uit andere bronnen. In de derde plaats is het tot stand brengen van wetenschappelijke gegevens door daarop gerichte vragen eerder een kwestie van invloed op de formulering van de onderzoekopdracht dan een probleem dat men door het vormen van nieuwe instituten te lijf kan gaan. Hier zou nagegaan moeten worden, hoe de invloed van alle belanghebbenden bij het verwerven van wetenschappelijke inzichten kan worden vergroot: binnen bedrijven, binnen de overheid, enzovoorts. Dat is voorhands een probleem apart.

(2) *Toegankelijkheid.* Ook de kwestie van de toegankelijkheid van wetenschappelijke kennis wordt vandaag niet voor de eerste maal gesteld. Het betreft hier een dubbel probleem, en wel de beschikbaarheid van rapporten en andere wetenschappelijke producten voor ieder die daartoe de wens zou hebben, en de begrijpelijkheid van de taal waarin deze stukken gesteld zou zijn. Het eerste is vooral een zaak van goede afspraken die bij het aanvaarden van een onderzoekopdracht moeten worden gemaakt. Een voor mij bevredigende regeling zou zijn, waarbij in principe alle wetenschappelijke producten onder verantwoordelijkheid van de maker openbaar worden gemaakt, waarbij wel de mogelijkheid moet bestaan om rapporten niet of slechts in beperkte mate openbaar te maken doch waarbij het gebruik maken van deze mogelijkheid aan duidelijke regels wordt gebonden. Overigens: het is mijn stellige indruk, dat veel méér wetenschappelijk materiaal voor ieder beschikbaar is dan men bij dergelijke discussies veelal lijkt te onderstellen, maar dat veel mensen alleen niet weten dat dit het geval is, of niet weten hoe ze er aan kunnen komen. Informatiesystemen als het Register van Lopend Onderzoek in de Sociale Wetenschappen (Kon. Academie) kunnen daarvoor al heel wat bijdragen. De gebruikers kunnen daarvan meepraten.

De beschikbaarheid van wetenschappelijke rapporten is nog lang niet hetzelfde als het vermogen om ze te lezen, te begrijpen en voor eigen doeleinden toe te passen. Hier rijst het vraagstuk van de wetenschappelijke taal, waarin veel documenten zijn gesteld, en waarvoor men laatdunkend het woord vakjargon gebruikt. Ook dit is een niet eenvoudige maar wel uiterst reële problematiek. Niemand zal ontkennen, dat de eis van precisie vaak met zich meebrengt dat de wetenschap met eigen symbolen en termen werkt. Dit vergroot de communicatie binnen de wetenschap en verkleint die naar buiten. Een oplossing voor dit dilemma is niet het afschaffen van ieder wetenschappelijk taalgebruik maar het hantieren van meerdere taalsystemen, al naar het publiek waarvoor men schrijft. Dat wil in verband met het probleem hier zeggen, dat men zou moeten streven naar vormen van meervoudige rapportering. Ook opdrachtgevers hebben, naar mijn ervaring, nog wel eens moeite met het begrijpen van wetenschappelijke rapporten. Dat komt voor een deel ook, omdat ze niet altijd het verschil in het oog houden tussen de vraag 'wat komt er uit het onderzoek?' en 'wat moet ik er mee doen?', terwijl soms onderzoekers dat verschil niet eens ter sprake brengen, omdat ze menen dat dit voor ieder vanzelf spreekt.

(3) *Bruikbaarheid*. Dit brengt mij naar de derde groep vragen, namelijk die omtrent de bruikbaarheid van wetenschappelijke kennis voor belangenbehartiging, door of ten behoeve van bepaalde groepen. Naar ik vermoed, zie ik een aantal zaken hier wat anders dan BWA en VWO. Om te beginnen is belangenbehartiging slechts voor een deel een kwestie van het beschikken over bruikbaar wetenschappelijk materiaal, en voor een ander deel een zaak van goed doordenken en goed formuleren van de argumenten die voor het verdedigen van het belang kunnen worden gevonden. Dit is, als ik het zo mag uitdrukken, meer een politieke dan een wetenschappelijke aangelegenheid. Maar ook als men hiervan afziet, blijven er nog wel enige twijfels over. Zoals al is gezegd bestaat er zelden een directe lijn die loopt van wetenschappelijke kennis naar maatschappelijk handelen ten behoeve van de behartiging van bepaalde belangen, al was het alleen al omdat daar vaak beslissingen over financiën tussen zitten. Een voorbeeld uit de laatste tijd: technisch funderingsonderzoek van huizen kan leiden tot inzichten over de wenselijkheid om iets aan die huizen te

doen. Maar: de beslissing bij welk meetpunt men gaat zeggen, dat het niet langer aanvaardbaar is, is geen wetenschappelijke beslissing; en de vraag óf men iets moet gaan doen, en zo ja wá is een vraag waarbij ook de denkbare alternatieven en de kosten van elk alternatief een rol spelen. Onderzoek levert in een dergelijk geval dus op zijn best een situatie waarbij een aantal metingen naar draagvermogen en duurzaamheid van funderingen beschikbaar komen en waarbij men vervolgens wordt geconfronteerd met de wenselijkheid of noodzaak om iets te gaan doen. Dat is eerder bruikbaarheid voor de algemene gedachte, dát men iets moet gaan doen aan die huizen dan steun bij de vraag wát. En ten slotte: laat men zich vooral niet verkijken op de mate waarin wetenschappelijk onderzoek steeds bruikbare aanwijzingen voor praktisch handelen biedt. Wetenschap is nu eenmaal altijd omgang met onzekerheid, een riskante onderneming, waarbij de kans dat er geen resultaat wordt geboekt ten principale even groot is als de kans dat er wel iets uit komt. Hoe men de wetenschap ook organiseert, aan dit risico valt niet te ontkomen. De vraag wordt dan veeleer, wie men het beste kan aanspreken voor het dragen van de kosten van wetenschappelijk onderzoek, waarvan een onbekend gedeelte nooit tot bevredigende uitkomsten leidt.

(4) *IMGO's*. En hiermee ben ik tevens aan het laatste punt toegekomen: dat van de IMGO's en de vraag of de oprichting van dergelijke instituten zou moeten worden bepleit. Het voorgaande overziende kan ik niet anders doen dan stellen, dat een antwoord op die vraag prematuur is, zolang niet op zijn minst aan de hier genoemde kwesties grondig aandacht is besteed. Wanneer minister Trip dit bedoelde toen hij te kennen gaf dat hij positief stond tegenover de idee van IMGO's, kan men het met hem eens zijn. Wanneer hij echter nu al zou menen, dat hij positief kan staan tegenover de oprichting van dergelijke nieuwe instituten, dan is dat op zijn minst voorbarig. De minister zou in dit verband er goed aan doen nog eens na te lezen, wat hierover in het rapport van de Verkenningcommissie Sociaal Onderzoek is gezegd, met name op het punt van de versnippering van krachten. BWA en VWO lijken op dit punt de perspectieven realistischer te taxeren, wanneer ze te kennen geven, dat aan oprichting vóór 1983 niet hoeft te worden gedacht, en wanneer ze een uitgebreide voorbereiding nodig achten.

Misschien wil men daarbij dan ook nog eens nadenken over de vraag welk patroon van onderzoeksinstituten in Nederland men daarbij eigenlijk gewent acht. Ik zou bepaald niet gelukkig zijn met een situatie, waarbij diverse belangengroepen en organisaties alle eigen wetenschappelijke apparaten ter beschikking zouden hebben, elk toegerust voor het verwoorden en dienen van het eigen belang of gezichtspunt en daarmee 'wetenschap' uiteentrekkend in zoveel opties als er belangengroepen zijn. Waar zou dan de bestudering thuishoren van de vragen waarmee ik deze beschouwing ben begonnen en de vraag waarmee ik haar nu afsluit?

Signalement beleidsliteratuur

In 1971 werd tijdens het congres van de American Political Science Association de *Policy Studies Organization* opgericht. Doel van deze organisatie is de toepassing van politicologische theorieën, begrippen en methoden en technieken bij de analyse van beleidsproblemen te bevorderen. In meer prozaïsche termen: de organisatie stelt zich ten doel politicologen meer dan voorheen op de studie van beleidsvraagstukken te zetten. De organisatie getroust zich sinds haar oprichting veel inspanningen om politicologische beleidsstudies te initiëren en te publiceren. Zij is de drijvende kracht achter de *Policy Studies Journal* en de *Yearbooks in Politics and Public Policy*. Vooral dankzij Stuart S. Nagel is de *Policy Studies Organization Series* van de grond gekomen.

Naast analyses van één bepaalde beleidssector komt in deze serie de politicologische beleidsstudie in het algemeen aan de orde. In Stuart S. Nagel (ed.), *Policy Studies in America and Elsewhere* (Heath: Lexington 1975), 229 blz., \$ 17.60, wordt een overzicht gegeven van de ontwikkelingen in de beleidswetenschap en de bijdragen van politicologen daaraan. De contribuanten leggen de nadruk op de institutionele groei van de beleidswetenschap (publicaties; contacten; leerstoelen). Men vindt beschouwingen van onder andere Dror, V. Ostrom en Rose. Daarnaast beschrijven specialisten de stand van zaken in 'hun' beleidssector.

Methodologische aspecten van de beleidsstudie komen ter sprake in F. P. Scioli and T. J. Cook (ed.), *Methodologies for Analyzing Public Policies* (Heath: Lexington 1975), 171 blz., \$ 15.40. Het gaat om een reeks korte beschouwingen, waarin vooral de technische kanten van verschillende methoden aangestipt worden. Men treft behartigenswaardige opmerkingen aan van E. Ostrom over de meting van de 'overheidsproductie' en van Meehan over haken en ogen rond sociale indicatoren. Het aardige van deze bundel is, dat zij meer biedt dan de langzamerhand als schablonen op te vatten uitspraken over de moeilijkheden bij kwantitatieve beleidsanalyse. De bundel geeft concrete voorbeelden en wijst, summier maar wel concreet, de weg naar mogelijke verbeteringen.

Hors de concours wordt R. N. Sparado et al., *The Policy Vacuum: toward a more professional political science* (Heath: Lexington 1975), 215 blz.,